

וכש'אדם אוכל ושותה ברגל, לא ימושך ביין ובשחוק וקלות ראש ויאמר שמרבה בכך במצות השמחה, כי שכרות ושחוק וקלות ראש אינם שמחה אלא הוללות וסכלות, ולא נצטוונו אלא על שמחה שיש בה עבודת ה' (רמב"ם י"ט ו, כ).

בזמן שביט המקדש קיים אין שמחה אלא בבשר שנאמר וזבחתי שלמים ואכלתי שם, ומלבד מצות שמחה המתקיימת באכילת בשר כל הקרבנות, חובה להקריב לשם שמחה קרבן מיוחד הנקרא 'שלמי שמחה' (צל"ח לעיל ע"א, א ואבי עזרי חגיגה ב, י, בדעת הרמב"ם חגיגה א, א). ויש שכתב, שאין חיוב להקריב קרבן מיוחד לשם שמחה, אלא שאם אין לו בשר קרבן, ממילא הוא חייב להקריב כדי שיהיה בידו בשר קרבן, אבל אם יש לו בשר קרבן, יוצא באכילתו ידי מצות שמחה (ערוך לנר סוכה מח, א וחז"ל במתבאר לבעל האבי עזרי סוף קרבנות, בדעת הרמב"ם).

ומצוה לאכול בשר קרבן כל יום מימי הרגל (מהר"י קורקוס חגיגה א, ד, בדעת הרמב"ם, וראה בצל"ח הנ"ל שלענין חיוב הקרבת שלמי שמחה אינו אלא פעם אחת). ויש שכתב, שיוצא באכילה אחת בשביל כל הרגל (מהר"י קורקוס שם, בדעת התוס' חגיגה ו, ב ד"ה יש, אולם ראה בגליון הש"ס שם שתמה על התוס').

ועכשיו שאין בית המקדש קיים, ואפילו בזמן שביט המקדש קיים, אם חל יום טוב ראשון בשבת שאין מקריבים בו נדרים ונדבות, מצוה עליו לשמוח בשאר מיני שמחה (שאגת אריה סה, ע"פ לעיל ע"א, א). ואף בזמן שאין בשר שלמים, קיום מצות שמחה ביום טוב בשאר מיני שמחה הוא מדאורייתא (שם, בדעת הרמב"ם והר"ן), ויש שכתב, שמן התורה אין מצות שמחה אלא בבשר קרבן, ובשאר מיני שמחה אינה אלא מצוה מדרבנן (תוס' מ"ק יד, ב ד"ה עשה, וראה תורת רפאל צב, שזו מחלוקת בירושלמי חגיגה א, ב). ■ להלכה, מצות שמחה ברגל גם בזמן הזה היא מהתורה [כהשאגת אריה] (משנ"ב תקטק, טו).

אין שמחה אלא ביין, ולא בא למעט בזה בשר, שבודאי גם בזמן הזה עיקר השמחה היא בבשר שאוכל בסעודות יום טוב, אלא שבזמן המקדש היה די בבשר שלמים אף בלא יין, ואילו בזמן הזה שאין לנו בשר שלמים, אין שמחה אלא בבשר ויין ולא בבשר לחוד (רמב"ם י"ט ו, יח ובספר המצוות עשין נד, ע"פ ביאור היש"ש ביצה ב, ה). ויש שסובר, שבזמן המקדש עיקר השמחה הייתה בבשר שלמים, כיון שהיה בו שמחה כפולה, של הבאת שלמים ושל אכילת בשר, אבל בזמן הזה עיקר השמחה היא בין ואין חובה לאכול בשר, ומכל מקום יש מצוה גם באכילת בשר כיון שנאמרה בו שמחה (ב"ח א"ח תקטק, א בביאור הרמב"ם, וביאה"ל שם, ב בביאור דבריו). ויש שחולק, שבזמן הזה אין מצוה כלל בבשר (ב"י שם). ■ להלכה, חייב אדם לשתות יין ברגל כדי לקיים מצות שמחה, ובבשר יש מצוה אך אינו חובה (ביאה"ל שם, וראה משנ"ב מהר"י דרשו שם הע' 33 עוד פרטים להלכה). וחייב לשמח את בני ביתו בראוי להם, הקטנים נותן להם קליות ואגוזים, והנשים קונה להם בגדים ותכשיטים כפי ממונו (ש"ע שם).

רביעית של תורה אצבעים על אצבעים וכו', רביעית הלוג היא נפח של ביצה ומחצה (רשב"ם להלן ע"ב). ויש שמדדו שיעור זה והשוו אותו לשיעור האצבעות [דהיינו אגודלים] המובא כאן, ויצא להם ששיעור הנפח לפי האצבעות היה כמעט כפול משיעור הנפח של ביצה ומחצה, והוכיחו מזה שהביצים בדורות האחרונים התקטנו בכמחצית ממה שהיו בזמן חז"ל, והשיעור לפי האצבעות

כדי שלא ישנו וישאלו, וחלוקת הקליות והאגוזים היא עצמה שינוי, לפי שבכל השנה מחלקים פירות אלו רק לאחר הסעודה, ובבילי הסדר מחלקים אותם מיד בתחילת הסעודה, וכשהתינוקות יראו שינוי זה ישאלו על כך (רבינו מנוח חמץ ומצה ז, א, בדעת הרמב"ם שם, ג). ואף שעל שאלה זו אין לנו מה להשיב להם, מכל מקום על ידי שיראו שינוי זה יתבוננו לשאול גם על שאר השינויים שעושים בלילה זה, כאכילת מצה ומרור (ש"ע הרב א"ח תעב, לא). ויש שפירש, שמחלקים להם קליות ואגוזים לשמחם, כדי שישארו ערים וישאלו על השינויים שעושים בלילה זה (ב"ח א"ח תקטק, א).

וצריך לעוררם עד לאחר שאומרים 'עבדים היינו', כדי שידעו ענין יציאת מצרים, שעיקר המצוה היא לענות לבנו, ולא להניחם ללכת לישון מיד לאחר מה נשתנה (משנ"ב תעב, ג). ■ וכן נפסק להלכה (ש"ע שם, טז).

חוטפין מצות גלילי פסחים וכו', מגביהים את הקערה בשביל התינוקות שישאלו. ויש מפרשים שאוכלים מהר (רש"י, רשב"ם), והיינו שממהרים להתחיל את הסדר, כדי שלא ישנו התינוקות (משנ"ב תעב, ג), אבל אין לומר שממהרים לומר את ההגדה כדי להגיע לאכילה, כיון שהעיקר הוא ההגדה ולא האכילה. ויתכן לבאר, שממהרים בהגדה להגיע ל'מוציא מצה', כדי שהתינוקות יראו שאוכלים מצה בהסיבה ומרור בחרוסת וישאלו על כך, ואף שבסדר ההגדה תיקנו לומר מה נשתנה בתחילתה, מכל מקום עיקר שאלת התינוק היא כשהוא רואה את השינוי בעיניו (שעה"צ שם, ב).

ויש מפרשים, שחוטפים את המצות זה מזה כדי שיראו התינוקות וישאלו (רמב"ם חמץ ומצה ז, ג; מאירי), ומכאן מקור למנהג שהתינוקות חוטפים את האפיקומן בליל הסדר, שעל ידי זה לא ישנו ויתעוררו לשאול (חק יעקב תעב, ב).

חזין מערכי פסחים. ■ וכן נפסק להלכה, שאף אם עוסק בלימודו יפסיק כדי למחר לאכול (ש"ע א"ח תעב, א).

חייב אדם לשמח בניו ובני ביתו ברגל שנאמר ושמחת בחגך, ולומדים זאת מהמשך הפסוק 'אתה ובנך ובתך' (ע"פ הרמב"ם י"ט ו, יז). ויש שגורסים, 'ושמחת אתה וביתך'. ואף שפסוק זה נאמר לענין מעשר שני (ראה דברים יד, כו), לומדים שמחת יום טוב ממעשר, והעדיפה הגמ' להביא את הפסוק של מעשר, כיון שמפורש בו החיוב לשמח גם את אשתו שהיא בכלל 'ביתך' (תוס', ע"פ מהרש"א).

ולענין האם גם הנשים חייבות במצות שמחה, דעת רבי זירא שנשים עצמן חייבות במצוה זו [ומחמת שאין לה משלה, בעלה צריך לתת לה דברים שתוכל לקיים בהם מצות שמחה], ודעת אב"י שהנשים עצמן פטורות [וככל מצוות עשה שהזמן גרמא שנשים פטורות (ראה קידושין לד, ב)], ורק על הבעל מוטלת מצוה לשמח את אשתו. ■ להלכה גם הנשים עצמן חייבות במצוה זו (משנ"ב תקטק, טו, ע"פ שאגת אריה סו, וראה משנ"ב מהר"י דרשו שם הע' 32).

במה משמחין ביין, ואין הכוונה שמקיים את מצות השמחה בשתיית היין לבד, שחייב אדם להיות בהן שמח וטוב לב, אלא שהיין הוא אמצעי שעל ידו יבוא לידי שמחה, ועיקר שמחה זו הוא לשמוח בה', וכמו שכתב במדרש (שיר השירים רבה א) על פי הכתוב (שם א, ד) 'גלילה ונשמחה בך' (עמק ברכה שמחת יו"ט ב).